

Colloquium 1(61)/2026
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/14coll2026>

OPRACOWANIE I WALIDACJA SKALI FAMILIZMU V.2.0

Development and validation of the *Familism Scale v.2.0*

Katarzyna Kamila Wałęcka-Matyja
Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu, Instytut Psychologii
e-mail: katarzyna.walecka@now.uni.lodz.pl
ORCID 0000-0001-8222-729x

Streszczenie

Celem przeprowadzonego badania było opracowanie zmodyfikowanej wersji *Skali familizmu* służącej do pomiaru familizmu, rozumianego jako wartość kulturowa, opisująca silną identyfikację i przywiązanie do rodziny osób dorosłych. Na próbie 1480 osób w wieku 18–60 lat sprawdzono właściwości psychometryczne metody. Rezultaty analizy czynnikowej (EFA) potwierdziły rozwiązanie czteroczynnikowe – wsparcie i zobowiązania rodzinne, szacunek, indywidualizm oraz materializm. Stopień rzetelności SF v.2.0 jest zadowalający. Trafność teoretyczna narzędzia została potwierdzona poprzez odniesienie go do zmiennych psychologicznych ujętych w pięciu narzędziach kwestionariuszów psychologicznych, tj. w Kwestionariuszu 4DSQ, w Kwestionariuszu relacji dorosłego rodzeństwa, w Kwestionariuszu zaangażowania interpersonalnego, w Kwestionariuszu komunikacji afektywnej oraz w Skali wrażliwości empatycznej. Stwierdzono występowanie istotnych statystycznie różnic ze względu na płeć, posiadanie rodzeństwa oraz wiek, co stanowi potwierdzenie trafności teoretycznej metody oraz profiluje dalsze kierunki badań. Rezultaty badania walidacyjnego dają podstawy do stosowania skróconej wersji *Skali familizmu* w badaniach naukowych.

Słowa kluczowe: familizm, pomiar psychologiczny, dorosłość, rodzina.

Abstract

The aim of the study was to develop a modified version of the Familism Scale used to measure cultural value, describing strong identification and attachment to the family of adults. The psychometric properties of the method were tested on a sample of 1,480 people aged 18–60. The results of the factor analysis (EFA) confirmed the four-factor solution – family support and commitments, respect, individualism and materialism. The degree of reliability of SF v.2.0 is satisfactory. The theoretical validity of the tool was confirmed by referring it to five psychological questionnaires, i.e. the 4DSQ Questionnaire, the Adult Sibling Relationship Questionnaire, the Interpersonal Commitment Questionnaire, the Affective Communication Questionnaire and the Empathic Sensitivity Scale. Statistically significant differences were found due to gender, having siblings and age, which confirms the theoretical validity of the method and profiles further research directions. The results of the validation study provide grounds for using the shortened version of the Familism Scale in scientific research.

Keywords: familism, psychological measurement, adulthood, family.

Wprowadzenie

Polskie społeczeństwo, podobnie jak włoskie czy portugalskie, ma charakter społeczeństwa rodzinnego (Lewenstein, 2006). Specyficzne dla tego typu społeczeństwa jest tworzenie istotnych więzi, głównie w obrębie rodziny. Z tego względu wokół grupy rodzinnej występują silnie i złożone sieci zachowań pomocowych, afiliacyjnych oraz lojalnościowych. Dla większości Polaków rodzina odgrywa bardzo ważną rolę w każdym okresie życia. W okresie wczesnej ontogenezy jej rola jest szczególnie istotna w przebiegu procesu socjalizacji, bowiem w środowisku rodzinnym człowiek uczy się nawiązywać pierwsze relacje interpersonalne, przejmuje wartości moralne, poglądy oraz zachowania. W późniejszych okresach życia człowieka rodzina jest traktowana jako zasób kulturowy, ekonomiczny i społeczny (Kroczyk, 2017). W okresie późnej dorosłości stanowi główne środowisko opiekuńcze, bowiem w Polsce dominuje model opieki rodzinnej nad seniorami. Relacje rodzinne odgrywają centralną rolę w kształtowaniu dobrego samopoczucia jednostki w całym cyklu jej życia. Zauważa się, że choć rodzina jako podstawowa instytucja przetrwała wieki, to jej funkcje, struktura i system przekazywanych wartości ulegają zmianom. Obecnie zauważa się tendencję do zmniejszania się globalnego wpływu rodziny na jej członków, mimo iż nadal badacze uznają ją jako prymarne środowisko życia, gwarantujące szeroko rozumiane wsparcie i względnie stały kontekst kształtowania tożsamości osobowej. Zmieniają się także normy społeczne, porządek etyczno-moralny oraz wzorce stylu życia (Ellis, 2021). Familiolodzy zauważają, że członkowie rodzin są bardziej nastawieni na samodoskonalenie i egalitaryzm niż podporządkowywanie się dobru całego systemu rodzinnego (Bakiera, 2006). Jak wskazuje Szlendak (2015), podejście wspólnotowe zyskuje coraz mniejszą liczbę zwolenników. Do głównych uwarunkowań tej transformacji przyczyniły się takie czynniki, jak: industrializacja, modernizacja, urbanizacja, rosnąca mobilność, długoletnie migracje zarobkowe, dynamiczny rozwój technologii, pojawienie się nowych idei i nurtów politycznych, które wyparły lub częściowo zastąpiły dotychczasowe (Aslam, 2018).

Familizm

Familizm uważany jest za centralną wartość kulturową (Son i in., 2022) gwarantującą priorytetowe traktowanie rodziny. Kształtuje on dynamikę rodziny i indywidualny sposób dostosowania do niej w społeczeństwach kolektywistycznych, np. latynoskim (Cahill i in., 2021). Familizm stanowi swoistą miarę systemu rodzinnego (Padilla i in., 2020), choć przyjmuje się, że jej siła może być zróżnicowana w społeczeństwach kolektywistycznych i w społeczeństwach indywidualistycznych.

Familizm określa siłę związku jednostki z rodziną w porównaniu do siły więzi łączącej ją z innymi grupami społecznymi. Członkowie rodzin ujawniający wysokie nasilenie familizmu funkcjonują w rodzinach o wysokim poziomie spójności (Sircar i in., 2021). Charakteryzując familizm, należy odnieść się do jego wymiarów. Zaliczane są

do nich: silna identyfikacja z rodziną, poczucie jedności z rodziną, rodzinna bliskość, przywiązanie do grupy rodzinnej, lojalność wobec członków rodziny, szacunek i zaufanie, zobowiązanie (rozumiane jako przedkładanie potrzeb rodzinnych nad indywidualne) oraz wsparcie (ujęte jako poleganie na członkach rodziny w zakresie wsparcia instrumentalnego i społecznego) (Cahill i in., 2021). Badacze nie są zgodni co do jednoznacznego ustalenia kluczowych wymiarów familizmu. Niedostateczna wiedza na temat psychologicznych aspektów familizmu wynika między innymi z niewystarczającej liczby narzędzi do pomiaru tych wartości rodzinnych. W literaturze zagranicznej opracowano wiele metod przeznaczonych do badania familizmu, które oceniają jego różne składniki (Losada i in., 2020). Szacowane są zobowiązania wobec rodziny, wsparcie rodzinne i odniesienia rodzinne (Sabogal i in., 1987) lub wartości dotyczące wsparcia emocjonalnego i instrumentalnego (Knight i Sayegh, 2010). Skalą ujmującą dziewięć wymiarów familizmu (wsparcie rodzinne, zobowiązania rodzinne, odniesienia rodzinne, szacunek, religia, tradycyjne role płciowe, sukces materialny, niezależność i samodzielność oraz konkurencja i osiągnięcia osobiste) jest *Meksykańsko-amerykańska skala wartości kulturowych* (MACVS) do badania dorosłych (Steidel i Contreras, 2003) i młodzieży (Knight i Sayegh, 2010). Nowszą metodą do pomiaru familizmu to *Short Attitudinal Familism Scale*, która składa się z sześciu itemów i jest jednowymiarowa (Christophe i Stein, 2022).

Poszukując możliwości oszacowania występowania i nasilenia wymiarów familizmu we współczesnych polskich systemach rodzinnych, w 2020 roku opublikowano wstępne wyniki prac nad polską adaptacją Skali MACVS w wersji dla dorosłych, tj. *Skalę familizmu* (SF) (Wałęcka-Matyja, 2020a). Przyjmuje się, że konteksty kulturowe odegrały znaczącą rolę w kształtowaniu struktury 44-itemowego narzędzia z tego względu, że choć familizm stanowi wartość o charakterze uniwersalnym, to jednak przyjmuje różne oblicza w zależności od kontekstu kulturowego. Przykładowo osoby pochodzące z kultur kolektywistycznych, jak latynoamerykańska, wietnamska i afroamerykańska ujawniają większe tendencje prorodzinne związane z opieką, troską o członków rodziny niż osoby z kultur indywidualistycznych (Hinojosa i in., 2009). Powyższe wnioski potwierdzają rezultaty najnowszych badań, w których uczestniczyło 243 dorosłych opiekunów zależnych współmałżonków, w tym 55 Afroamerykanów, 79 osób rasy białej oraz 109 Latynosów. Stwierdzono, że Afroamerykanie spostrzegali więcej pozytywnych aspektów płynących z opieki nad zależnym małżonkiem w porównaniu do opiekunów rasy białej (odpowiednio $M = 26,18$, $SD = 7,74$ i $M = 22,06$, $SD = 8,60$). Afroamerykanie ($M = 50,56$, $SD = 5,89$) i Latynosi ($M = 49,73$, $SD = 6,05$) deklarowali także wyższy poziom familizmu w porównaniu z opiekunami rasy białej ($M = 44,88$, $SD = 6,08$) (Falzarano i in., 2022).

W warunkach polskich, badając próbę 580 dorosłych osób, otrzymano nie dziewięć (jak w oryginalnej 50-itemowej wersji MACVS), a pięć wymiarów familizmu – trzy o charakterze wartości kolektywistycznych, określonych jako: szacunek, wsparcie

rodzinne, religia oraz dwa wymiary z nurtu wartości indywidualistycznych – sukces materialny i osiągnięcia oraz indywidualizm. Badani ustosunkowywali się do podanych twierdzeń na pięciostopniowej skali Likerta, gdzie 1 oznacza *zdecydowanie się nie zgadzam*, zaś 5 – *zdecydowanie się zgadzam*. Wskaźniki rzetelności SF określone wartościami współczynnika α Cronbacha wskazały na dobrą rzetelność narzędzia, tj. szacunek 0,91; wsparcie rodzinne 0,70; religia 0,95; indywidualizm 0,63; sukces materialny i osiągnięcia 0,87 (Wałęcka- Matyja, 2020a).

Badania nad familizmem w systemach rodzinnych z wykorzystaniem *Skali familizmu* są prowadzone na gruncie polskim od 2020 roku i aktualnie nadal rozwijane (Wałęcka-Matyja, 2024; Wałęcka-Matyja i Banach, 2021; Wałęcka-Matyja i Janicka, 2021; Wałęcka-Matyja i Krawczyk, 2023). Zaznacza się, że przeprowadzanie badań psychologicznych nad systemem rodzinnym wiąże się z koniecznością rozpatrywania wielu zmiennych w jednym projekcie badawczym. Familiolodzy postępują w ten sposób, by jak najdokładniej zrozumieć istotę procesów zachodzących w środowisku rodzinnym. Złożoność badań psychologicznych, duża liczba zmiennych, próby o charakterze przekrojowym, a także doświadczenia płynące z badań prowadzonych metodą papier i ołówek oraz CAWI stanowiły o podjęciu prac mających na celu przygotowanie skróconej wersji *Skali familizmu*. Poniżej zaprezentowano najistotniejsze z argumentów przemawiające za podjęciem badań nad nową wersją narzędzia do pomiaru familizmu.

Pierwszym z nich było pytanie o naturę i występowanie wymiarów familizmu. Dotychczasowe rezultaty badań pozwalają bowiem twierdzić, że polskie społeczeństwo stopniowo zmierza w kierunku preferowania wartości z nurtu indywidualistycznego, choć badacze uważają, że nadal można żywić przekonanie o trwałości niektórych wartości kolektywistycznych (Ziółkowski, 2000). Ze względu na dotychczasowe wyniki badań własnych nad *Skalą familizmu*, która nie jest oryginalną wersją narzędzia, tylko adaptacją metody do warunków polskich (por. Wałęcka-Matyja, 2020a), uznano, że nie można się spodziewać otrzymania tych samych wymiarów familizmu. Przyjęte założenie o znajdowaniu się na początkowych etapach pracy nad *Skalą familizmu*, które stanowią kontynuację wcześniejszych działań podejmowanych w tym zakresie, uzasadnia zastosowanie analizy czynnikowej (PCA). Drugi z argumentów przemawiający za modyfikacją SF łączył się z krytycznie ocenianą przez badanych długością narzędzia. Zgodzono się, że przy zastosowaniu 44-itemowej SF z baterią innych testów psychologicznych konieczność udzielenia tak wielu odpowiedzi skutkuje dużą liczbą niedokończonych testów i obowiązkiem odrzucenia ich przez badacza. Szczególnie wyraźnie zjawisko to wystąpiło w badaniach prowadzonych metodą CAWI. Trzeci argument odnosił się do stosunkowo niskiej wartości współczynnika rzetelności wymiaru indywidualizm (0,63). Czwarty argument skłaniający do podjęcia prac nad modyfikacją SF wiązał się z trudnościami zgłaszanymi przez respondentów w ustosunkowaniu się do wielu twierdzeń składających się na wymiar religia. Wzbudzały one u nich silne emocje i kontrowersje, np. *Bóg jest na pierwszym miejscu, rodzina na drugim czy*

Religia powinna być istotną częścią życia każdego. Możliwe, że wynika to ze zróżnicowania kulturowego, bowiem itemy w oryginalnej wersji narzędzia MACVS zostały utworzone nie tylko na podstawie literatury przedmiotu, ale także w rezultacie badań fokusowych prowadzonych w społeczeństwie Latynosów. Uważa się, że społeczeństwo polskie, bardziej laickie, zindywidualizowane niż latynoskie z większym dystansem odbiera treści zawarte w itemach składających się na wymiar religia. Ze względu na specyfikę wymiaru religia, częste odmowy ustosunkowywania się badanych osób do twierdzeń należących do tej kategorii, a także zróżnicowanie kulturowe zdecydowano o usunięciu go z narzędzia. Zaznacza się, że działanie to nie jest związane z negacją znaczenia wiary w duchową moc jako wartości i jej ochronnej roli, szczególnie dla wierzących członków rodzin odnajdujących się w kulturach kolektywistycznych. Uzasadnienie buforującej roli wiary religijnej znajduje bowiem odzwierciedlenie w wielu doniesieniach empirycznych. W badaniach z tego obszaru stwierdzono, że wysokie nasilenie religijności i familizmu istotnie łagodziło związek między narażeniem na przemoc a depresją i lękiem. Familizm pełnił rolę moderatora, ale w bardziej ograniczonym zakresie niż religijność (Jocson i Ceballo, 2020). Ostatnim, piątym argumentem było zweryfikowanie twierdzenia, że spójność rodziny oraz jakość relacji rodzinnych może decydować o zdrowiu członków rodziny poprzez oddziaływania na płaszczyźnie psychospołecznej, behawioralnej i fizjologicznej (Thomas i in., 2017). W związku z tym odniesiono się empirycznie do dotychczasowych rezultatów badań nad związkami familizmu z takimi zmiennymi jak: stan zdrowia psychicznego, jakość relacji interpersonalnej rodzeństw, zaangażowanie interpersonalne, komunikacja afektywna i empatia. Stwierdzono, że wysokie nasilenie familizmu u młodych dorosłych wiąże się z niższym nasileniem objawów depresyjnych (Stein i in., 2013). Z kolei w innych badaniach wykazano korzystny wpływ familizmu na jakość związku romantycznego i przejawiane zaangażowanie interpersonalne, co przekłada się na lepszy stan zdrowia ogólnego badanych (Campos i in., 2016). Ponadto wykazano dodatnie zależności między familizmem a bardziej życzliwymi i opartymi na wsparciu relacjami rodzeństw (Padilla i in., 2024; Updegraff i in., 2005). Zauważono również, że młodzi dorośli uzyskujący wysokie nasilenie wartości rodzinnych z nurtu tradycyjnego, szczególnie na wymiarze wsparcie społeczne, ujawniali wysokie nasilenie komunikacji afektywnej oraz empatii (Walęcka-Matyja i Krawczyk, 2022).

Problematyka badań

Opracowując wersję SF v.2.0 na bazie zaadaptowanej do warunków polskich SF w 2020 roku (Walęcka-Matyja, 2020a), określono trzy zasadnicze cele badań. Pierwszy z nich odnosił się do określenia nowej struktury czynnikowej SF v.2.0. W dalszej kolejności dążono do oszacowania rzetelności SF v.2.0. Ostatni z obranych celów łączył się z weryfikacją trafności teoretycznej SF v.2.0. Przyjęto następujące hipotezy badawcze:

Hipoteza 1. Wyniki analizy czynnikowej wskażą strukturę SF v.2.0.

Hipoteza 2. Brana pod uwagę wartość współczynników rzetelności SF v.2.0 ma być większa od 0,70.

Hipoteza 3. Potwierdzone zostaną związki między wynikami na wymiarach SF v.2.0 a wymiarami zdrowia psychicznego, wymiarami relacji interpersonalnej dorosłych rodzeństw, składnikami zaangażowania interpersonalnego, komunikacją afektywną oraz empatią.

Hipoteza 4. Występuje zróżnicowanie na wymiarach SF v.2.0 w grupach wyróżnionych ze względu na płeć, posiadanie rodzeństwa oraz wiek.

Metoda

Osoby badane

W badaniu wzięło udział 1480 osób w wieku 18–60 lat ($M = 29,34$; $SD = 8,71$). W ramach tej grupy wyodrębniono grupę 200 badanych osób posiadających rodzeństwo. Badani znajdowali się w wieku 20–35 lat ($M = 25,09$; $SD = 3,96$), w tym było 109 kobiet i 91 mężczyzn. Pozostałe 1280 badanych osób nie posiadało rodzeństwa. Znajdowali się oni w wieku 18–60 lat ($M = 30,01$; $SD = 9,05$), w tym 851 kobiet i 429 mężczyzn. Wyłonienie tych podgrup było istotne dla przeprowadzenia analiz mających na celu określenie zróżnicowania w zakresie familizmu w zależności od wieku badanych, płci i posiadania rodzeństwa. Najwięcej osób posiadających rodzeństwo miało średnie wykształcenie ($n = 635$; 47,5%). Większość osób nieposiadających rodzeństwa miała wykształcenie wyższe ($n = 676$; 52,8%). Ponad połowa osób badanych (58,4%) mieszkała na wsi.

Procedura i materiały

Badanie zostało przeprowadzone w 2021 roku metodą CAWI (Computer-Assisted Web Interview), zgodnie z zasadami etycznymi. Miało ono charakter dobrowolny, anonimowy i nie wiązało się z gratyfikacją finansową badanych osób. Wykorzystano sześć kwestionariuszy psychologicznych o dobrych właściwościach psychometrycznych oraz ankietę.

Kwestionariusz 4DSQ (The Four Dimensional Symptom Questionnaire) w polskiej adaptacji S. Czachowskiego i in. (2012) zastosowano w celu oceny dymensji zdrowia psychicznego: depresja, dystres, lęk oraz somatyzacja. *Kwestionariusz 4DSQ* posiada właściwości psychometryczne umożliwiające prowadzenie badań naukowych, α Cronbacha dla poszczególnych wymiarów wynosi między 0,82 a 0,88 (Czachowski i in., 2012).

Skala wrażliwości empatycznej w adaptacji M. Kaźmierczak i in. (2007) została wykorzystana w celu pomiaru trzech wymiarów empatii: empatyczna troska,

przyjmowanie perspektywy oraz osobista przykrość. Rzetelność wszystkich wymiarów szacowana współczynnikiem α Cronbacha skali mieściła się w zakresie od 0,74 do 0,75.

Skala familizmu (SF) w polskiej adaptacji K. Wałęckiej-Matyja mierzy pięć wymiarów wartości rodzinnych, tj. wsparcie rodzinne, szacunek, religia, sukces materialny i osiągnięcia oraz indywidualizm. Wskaźniki rzetelności wymiarów SF mieszczą się w przedziale 0,95–0,63 (Wałęcka-Matyja, 2020a).

Kwestionariusz relacji dorosłego rodzeństwa w polskiej adaptacji K. Wałęckiej-Matyja (2014) pozwolił określić jakość relacji interpersonalnej dorosłych rodzeństw na trzech wymiarach, tj. ciepło, konflikt i rywalizacja. Współczynniki α Cronbacha dla poszczególnych skal kwestionariusza wynoszą między 0,87 a 0,97 (Wałęcka-Matyja, 2014).

Kwestionariusz zaangażowania interpersonalnego w adaptacji I. Janickiej i W. Szymczaka (2017) oceniał nasilenie czynników zaangażowania interpersonalnego w bliskim związku, tj. więź z partnerem oraz ważność związku (wymiar oddanie) oraz troska o samopoczucie partnera (wymiar zobowiązanie). Rzetelność dla poszczególnych czynników zaangażowania interpersonalnego określona wartościami współczynnika α Cronbacha mieściła się między 0,71 a 0,89 (Janicka i Szymczak, 2017).

Indeks komunikacji afektywnej w polskiej adaptacji Wałęckiej-Matyja (2020b) posłużył do pomiaru komunikacji afektywnej u dorosłych. Narzędzie umożliwia zbadanie natężenia komunikacji afektywnej, w postaci wyniku ogólnego oraz dwóch wymiarów, tj. wsparcie i komunikacja niewerbalna oraz komunikacja werbalna. Rzetelność narzędzia określona za pomocą α Cronbacha wyniosła od 0,89 do 0,93.

Ankieta pozwoliła na uzyskanie takich danych jak: wiek, płeć, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia, posiadanie rodzeństwa przez badanych.

Analizy statystyczne przeprowadzono w programie IBM SPSS Statistics v.8 (AMOS). Określając strukturę czynnikową SF v.2.0, wykorzystano analizę głównych składowych. Rzetelność SF v.2.0 została oszacowana przy użyciu współczynnika α Cronbacha ($\alpha > 0,70$). Trafność teoretyczna określana była przy użyciu współczynników korelacji r-Pearsona. Zróżnicowanie w zakresie familizmu w grupach wyróżnionych ze względu na płeć, posiadanie rodzeństwa i wiek oszacowano z wykorzystaniem testu t Studenta dla prób niezależnych.

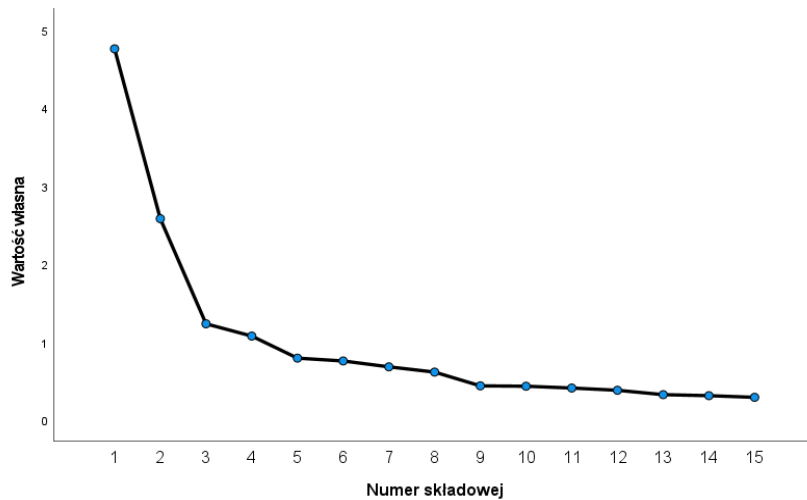
Rezultaty badań

Struktura czynnikowa skróconej wersji *Skali familizmu v. 2.0*

Wyniki otrzymane za pomocą skróconej wersji *Skali familizmu (SF v. 2.0)* poddano analizie głównych składowych. Na rysunku 1 przedstawiono kształt otrzymanego wykresu osypiska.

Rysunek 1

Kształt wykresu osypiska otrzymany w analizie głównych składowych Skali familizmu v. 2.0.

W oparciu o kryterium Kaisera wyodrębniono cztery wymiary wyjaśniające łącznie 64,20% wariancji wyników osób badanych. W tabeli 1 przedstawiono otrzymane wartości ładunków czynnikowych po zastosowanej rotacji ukośnej Oblimin.

Tabela 1

Wartości ładunków czynnikowych dla poszczególnych pozycji skróconej wersji Skali familizmu

	Czynnik			
	nr 1	nr 2	nr 3	nr 4
Nr 15	0,86	-	-	-
Nr 20	0,72	-	-	-
Nr 25	0,67	-	-	-
Nr 10	0,55	0,45	-	-
Nr 16	-	0,75	-	-
Nr 30	-	0,70	-	-
Nr 6	-	0,64	-	-
Nr 5	-	0,45	0,41	-
Nr 14	-	-	0,85	-
Nr 4	-	-	0,84	-
Nr 24	0,42	-	0,55	-
Nr 44	0,37	-	0,39	-
Nr 2	-	-	-	0,90
Nr 12	-0,38	-	-	0,68
Nr 7	-0,31	-	-	0,58
%	31,71	17,18	8,19	7,14

% – procent wyjaśnianej wariancji

W ostatecznej wersji narzędzia pominięto pozycje, dla których nie uzyskano wartości ładunku czynnikowego o wartości co najmniej 0,50 na jednym z wyodrębnionych wymiarów, a więc pozycje nr 5 i nr 44. Dobór pozycji do skal opierał się na rezultatach przeprowadzonych analiz, zarówno statystycznej, jak i treściowej. Ostatecznie otrzymano cztery wymiary familizmu: wsparcie i zobowiązania rodzinne, wymiar szacunku, wymiar indywidualizmu i wymiar materializmu. Wymiar wsparcie i zobowiązania rodzinne określa pragnienie utrzymywania pozytywnych i bliskich relacji rodzinnych oraz powinności wobec rodziny wynikających z przynależności do niej. Przykładowe itemy: Członkowie rodziny powinni okazywać sobie wzajemnie miłość i pozytywne uczucia; Starsze dzieci w rodzinie powinny się opiekować młodszymi i stanowić dla nich wzór. Wymiar szacunek oznacza dążenie do zachowania relacji międzypokoleniowych

i znaczenia, jakie dla dzieci mają rodzice, zarówno w zachowaniu, jak i w poddawaniu się mądrości rodziców w podejmowaniu decyzji. Przykładowe itemy: Dzieci powinny zawsze traktować swoich rodziców z szacunkiem, bez względu na wszystko. Dzieci powinny być uczone, że zawsze mają się dobrze zachowywać, bo reprezentują rodzinę. Wymiar indywidualizm jest rozumiany jako kształtowanie oraz docenianie niezależności członków rodziny. Przykładowe itemy: W miarę dorastania dzieci rodzice powinni pozwalać im samodzielnie podejmować decyzje. Najważniejszą rzeczą, jakiej rodzice mogą nauczyć dzieci, jest bycie niezależnym od innych. Wymiar materializm odnosi się do wysokiego wartościowania dóbr i sukcesów materialnych. Przykładowe itemy: Dzieci powinny być uczone, że bycie bogatym jest ważne. Im więcej ma się pieniędzy, tym na większy szacunek się zasługuje.

Następnie obliczono współczynniki rzetelności zmodyfikowanej wersji metody za pomocą współczynnika zgodności wewnętrznej α Cronbacha (tabela 2).

W tabeli 2 przedstawiono statystyki opisowe dla wyodrębnionych wymiarów wraz z wartościami współczynników rzetelności pomiaru α Cronbacha.

Tabela 2

Statystyki opisowe dla wyodrębnionych wymiarów

Zmienne	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>S</i>	<i>K</i>	α
Wsparcie i zobowiązania rodzinne	13,69	3,76	4	20	-0,49	-0,64	0,78
Szacunek	8,47	2,89	3	15	-0,14	-0,74	0,65
Indywidualizm	10,85	3,39	3	15	-0,84	-0,20	0,78
Materializm	7,21	3,25	3	15	0,34	-0,97	0,73

M – wartość średnia; *SD* – odchylenie standardowe; *min* – wartość minimalna; *max* – wartość maksymalna; *S* – wartość miary skośności; *K* – wartość miary kurtozy; α - współczynnik rzetelności α Cronbacha

Otrzymane współczynniki dla poszczególnych wymiarów SF v.2.0 wynosiły: wsparcie i zobowiązania rodzinne – 0,78; szacunek – 0,65; indywidualizm – 0,78; materializm – 0,73. Rezultaty badań pozwalają stwierdzić, że stopień rzetelności SF v.2.0 jest zadowalający.

Analiza trafności pomiaru za pomocą Skali familizmu v. 2.0

W celu oszacowania trafności zewnętrznej SF v.2.0 obliczono korelacje między wymiarami SF v.2.0 a podskalami *Kwestionariusza 4DSQ*, *Kwestionariusza relacji dorosłego rodzeństwa* (tabela 3), *Kwestionariusza zaangażowania interpersonalnego* (tabela 4) oraz *Kwestionariusza komunikacji afektywnej* i *Skali wrażliwości empatycznej* (tabela 5).

W tabeli 3 przedstawiono wartości współczynników korelacji r Pearsona pomiędzy wynikami w SF v. 2.0 a wymiarami zdrowia psychicznego i relacji interpersonalnej rodzeństw. Oznaczono korelacje istotne statystycznie.

Tabela 3

Współczynniki korelacji między wynikami w SF v. 2.0 a wymiarami zdrowia psychicznego i relacji interpersonalnej rodzeństw

Zmienne	Familizm			
	Wsparcie i zobowiązania rodzinne	Szacunek	Indywidualizm	Materializm
Stres	-0,112*	-0,045	0,021	0,038
Depresja	-0,067	0,004	0,083	0,065
Niepokój	-0,094	0,011	0,026	0,062
Somatyzacja	-0,105*	0,033	0,019	0,038
Ciepło	0,277**	0,127	0,149*	0,046
Konflikt	0,038	0,223**	0,009	0,208**
Rywalizacja	-0,099	0,052	-0,111	0,085

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Wyniki na wymiarze wsparcie i zobowiązania rodzinne łączyły się ujemnie z nasileniem stresu i somatyzacji oraz dodatnio z wynikami na wymiarze ciepło. Wyniki na wymiarze szacunek korelowały dodatnio z wynikami na wymiarze konflikt. Wyniki na wymiarze indywidualizm związane były dodatnio z wynikami na wymiarze ciepło. Wyniki na wymiarze materializm korelowały dodatnio z wynikami na wymiarze konflikt.

W tabeli 4 przedstawiono wartości współczynników korelacji r Pearsona między wynikami w SF v. 2.0 a wskaźnikami zaangażowania interpersonalnego. Oznaczono korelacje istotne statystycznie.

Tabela 4

Współczynniki korelacji pomiędzy wynikami w SF v. 2.0 a wskaźnikami zaangażowania interpersonalnego

Zmienne	Wsparcie i zobowiązania rodzinne	Familizm		
		Szacunek	Indywidualizm	Materializm
Więź z partnerem	0,356**	0,276**	-0,017	-0,026
Ważność związku	0,351**	0,257**	-0,033	-0,044
Troska o samopoczucie partnera	0,290**	0,244**	-0,082	0,014

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Wyniki na wymiarach wsparcie i zobowiązania rodzinne oraz szacunek łączyły się dodatnio ze wszystkimi wskaźnikami zaangażowania interpersonalnego w bliskim związku.

W tabeli 5 przedstawiono wartości współczynników korelacji r Pearsona między wynikami w SF v. 2.0 a wskaźnikami komunikacji afektywnej i empatii. Oznaczono korelacje istotne statystycznie.

Tabela 5

Współczynniki korelacji pomiędzy wynikami w SF v. 2.0 a wskaźnikami komunikacji afektywnej i empatii

Zmienne	Wsparcie i zobowiąza- nia rodzinne	Familizm		
		Szacu- nek	Indywidua- lizm	Materia- lizm
Wsparcie i komunikacja niewerbalna	0,196**	-0,066	0,088	-0,078
Komunikacja werbalna	0,116	-0,027	0,153*	-0,017
Wskaźnik ogólny komunikacji	0,182**	-0,057	0,117	-0,062
Przyjmowanie perspek- tywy	0,239**	-0,286**	0,095	-0,210**
Empatyczna troska	0,289**	-0,176**	0,212**	-0,103
Osobista przykrość	-0,110	-0,150*	-0,019	0,011
Rywalizacja	-0,099	0,052	-0,111	0,085

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Wyniki na wymiarze wsparcie i zobowiązania rodzinne łączyły się dodatnio ze wskaźnikiem wsparcia i komunikacji niewerbalnej, ogólnym wskaźnikiem komunikacji afektywnej, przyjmowaniem perspektywy i empatyczną troską. Wyniki na wymiarze szacunek korelowały ujemnie z przyjmowaniem perspektywy, empatyczną troską i wskaźnikiem osobistej przykrości. Wyniki na wymiarze indywidualizm były dodatnio związane z empatyczną troską. Wyniki na wymiarze materializm korelowały ujemnie z przyjmowaniem perspektywy.

Zróznicowanie na wymiarach SF v.2.0 w grupach wyróżnionych ze względu na niektóre zmienne demograficzne

Analizie poddano takie zmienne, jak płeć, posiadanie rodzeństwa oraz wiek badanych. Uzyskane rezultaty porównań przedstawiono w tabelach 6–8.

W tabeli 6 przedstawiono średnie wartości wyników na wyodrębnionych wymiarach SF v. 2.0 otrzymane w grupie kobiet i w grupie mężczyzn. Zestawienie uzupełniono wartościami testu t Studenta dla prób niezależnych.

Tabela 6

Średnie wartości wyników na wyodrębnionych wymiarach SF v. 2.0 otrzymane w grupie kobiet i w grupie mężczyzn

Zmienne	Kobiety		Mężczyźni		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Wsparcie i zobowiązania rodzinne	13,74	3,77	13,59	3,74	0,75	1478	0,454
Szacunek	8,25	2,90	8,87	2,84	-3,94	1478	0,001
Indywidualizm	11,21	3,25	10,17	3,54	5,71	1478	0,001
Materializm	6,81	3,16	7,95	3,29	-6,53	1478	0,001

M – wartość średnia; *SD* – odchylenie standardowe; *min* – wartość testu t Studenta dla prób niezależnych; *df* – liczba stopni swobody; *p* – istotność statystyczna

Stwierdzono, że wyniki na wymiarach szacunek i materializm były istotnie statystycznie wyższe w grupie mężczyzn, natomiast średnia wartość wyników na wymiarze indywidualizm była istotnie statystycznie wyższa w grupie kobiet.

W tabeli 7 przedstawiono średnie wartości wyników na wyodrębnionych wymiarach SF v. 2.0 otrzymane w grupie osób, które miały rodzeństwo i w grupie osób, które nie miały rodzeństwa. Zestawienie uzupełniono wartościami testu t Studenta dla prób niezależnych.

Tabela 7

Średnie wartości wyników na wyodrębnionych wymiarach SF v. 2.0 otrzymane w grupie osób, które miały rodzeństwo i w grupie osób, które nie miały rodzeństwa

Zmienne	Rodzeństwo				<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	Nie		Tak				
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Wsparcie i zobowiązania rodzinne	13,46	3,85	15,17	2,72	-7,74	337,59	0,001
Szacunek	8,49	2,92	8,36	2,71	0,57	1478	0,285
Indywidualizm	10,56	3,49	12,68	1,80	-13,18	476,79	0,001
Materializm	7,45	3,28	5,66	2,56	8,84	311,24	0,001

M – wartość średnia; *SD* – odchylenie standardowe; *min* – wartość testu t Studenta dla prób niezależnych; *df* – liczba stopni swobody; *p* – istotność statystyczna

Stwierdzono, że wyniki na wymiarach wsparcie i zobowiązania rodzinne oraz indywidualizm były istotnie statystycznie wyższe w grupie osób, które miały rodzeństwo, natomiast średnia wartość wyników na wymiarze materializm była istotnie statystycznie wyższa w grupie osób, które nie miały rodzeństwa.

W tabeli 8 przedstawiono średnie wartości wyników na wyodrębnionych wymiarach SF v. 2.0 otrzymane w grupie osób w wieku 18–35 lat i w grupie osób w wieku 36–60 lat. Zestawienie uzupełniono wartościami testu t Studenta dla prób niezależnych.

Tabela 8

Średnie wartości wyników na wyodrębnionych SF v. 2.0 otrzymane w grupie osób w wieku 18-35 lat i w grupie osób w wieku 36-60 lat

Zmienne	Wiek				<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	18–35 lat		36–60 lat				
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Wsparcie i zobowiązania rodzinne	13,31	3,86	15,07	3,01	-8,71	644,66	0,001
Szacunek	8,26	2,79	9,21	3,12	-4,93	473,13	0,001
Indywidualizm	10,25	3,48	13,00	1,87	-18,82	979,98	0,001
Materializm	7,72	3,24	5,37	2,56	13,71	634,62	0,001

M – wartość średnia; *SD* – odchylenie standardowe; *min* – wartość testu t Studenta dla prób niezależnych; *df* – liczba stopni swobody; *p* – istotność statystyczna

Stwierdzono, że wyniki na wymiarach wsparcie i zobowiązania rodzinne, szacunek i indywidualizm były istotnie statystycznie wyższe w grupie osób znajdujących w wieku 36–60 lat, natomiast wyniki na wymiarze materializm były istotnie statystycznie wyższe w grupie osób w znajdujących się wieku 18–35 lat.

Dyskusja

Skala familizmu v.2.0 przeznaczona jest do badania nasilenia wartości kulturowej, opisującej silną identyfikację i przywiązanie do rodziny dorosłych osób. Jej podstawę stanowią wartości typowe zarówno dla kultur kolektywistycznych (wsparcie i zobowiązania rodzinne, szacunek), jak i wartości pochodzące z głównego nurtu kultury indywidualistycznej (indywidualizm i materializm). Weryfikowane pozycje testowe dobrane na podstawie otrzymanych wartości ładunków czynnikowych pochodziły z pierwszej wersji *Skali familizmu*, adoptowanej do warunków polskich (Wałęcka-Matyja, 2020a).

Przedstawione w artykule rezultaty badań własnych wskazują, że zidentyfikowano czterowymiarową strukturę *Skali familizmu v.2.0*, tym samym potwierdzając założenia hipotezy pierwszej. Rozpatrując uzyskany rezultat, podkreśla się, że polskie społeczeństwo, zgodnie z hipotezą konwergencji, tworzy model kulturowy uwzględniający zarówno ważność indywidualizmu jednostki, jak i zakorzenienie w wartościach tradycyjnych, wspólnotowych. Dotychczasowe doniesienia z badań są spójne z otrzymanymi wynikami (Wałęcka-Matyja, 2020a; Wałęcka-Matyja i Banach, 2022; Wałęcka-Matyja i Janicka, 2021; Ziółkowski, 2000).

Rezultaty badań dotyczące oszacowania spójności wewnętrznej SF v. 2.0 pozwalają na częściowe potwierdzenie założeń hipotezy 2. Trzy z wymiarów familizmu uzyskały wartość wskaźników α Cronbacha powyżej 0,70, tj. wsparcie i zobowiązania rodzinne (0,78), indywidualizm (0,78) oraz materializm (0,73). Z kolei wewnętrzny współczynnik spójności wymiaru szacunek (0,65) był niższy, ale zadowalający. Dla poszerzenia perspektywy przytoczono wartość współczynników zgodności wewnętrznej dla każdego z wymiarów otrzymanych w pierwszej polskiej wersji *Skali familizmu*, z zaznaczeniem, że są to wymiary składające się z większej liczby itemów. Dla wymiarów wsparcie rodzinne 0,70, szacunek 0,91, religia 0,95, sukces materialny i osiągnięcia 0,87, indywidualizm 0,63 (Wałęcka-Matyja, 2020a). Uzupełnienie interpretacji otrzymanych współczynników α Cronbacha dla SF v.2.0 o wnioski z przeprowadzonej analizy treściowej i rozpatrzenie liczby itemów wchodzących w skład każdego z wymiarów familizmu pozwala na stwierdzenie, że stopień rzetelności narzędzia jest zadowalający. Rekomendowane jest jednak zachowanie ostrożności w interpretacji wyników.

W celu weryfikacji hipotezy 3 odnoszącej się do określenia trafności teoretycznej SF v.2.0 przeprowadzono szereg analiz korelacyjnych. Rezultaty otrzymanych badań wskazały na występowanie zależności przebiegających w oczekiwanych kierunkach,

o sile od słabej do umiarkowanej. Analiza związków między familizmem a wymiarami zdrowia psychicznego wskazuje, że wystąpiło ich niewiele. Wymiar wsparcie i zobowiązania rodzinne ujemnie łączył się z nasileniem stresu i somatyzacji. Rezultaty innych badań potwierdzają pogląd, że pragnienie utrzymywania pozytywnych i bliskich relacji rodzinnych oraz powinności wobec rodziny wynikające z przynależności do niej może stanowić źródło stresu. Przykładowo wymagania w zakresie opieki mogą być tak przytłaczające, że cierpi na tym zdrowie psychiczne i fizyczne osób zaangażowanych w długoterminową opiekę. Z kolei pojawianie się chorób w rodzinie może sprzyjać zachowaniom negatywnym, co zaobserwowano w rodzinach latynoamerykańskich (Cahill i in., 2021). Rozpatrując związki między familizmem a relacją interpersonalną rodzeństw, wskazuje się na występowanie licznych zależności. Stwierdzono, że wyniki na wymiarze ciepło korelowały dodatnio z wymiarem wsparcie i zobowiązania rodzinne, a ujemnie z wymiarem indywidualizm. Uzyskane rezultaty są zbieżne z badaniami innych autorów (Updegraff i in., 2005). Z kolei wymiar konflikt w relacji rodzeństw łączył się dodatnio z wynikami na wymiarach szacunek i materializm. Dążenie do zachowania relacji międzypokoleniowych i znaczenia, jakie dla dzieci mają rodzice, zarówno w zachowaniu, jak i w poddawaniu się mądrości rodziców w podejmowaniu decyzji (wymiar szacunek), może wzbudzać także u dorosłych rodzeństw przeciwstawne nastawienia, które często prowadzą do występowania konfliktu między nimi. Z kolei nastawienie na dobra materialne (materializm) zwykle nie łączy się z doświadczeniem dobrostanu, satysfakcji z życia oraz wartościami z poziomów intra- i interpersonalnego (Kasser, 2002). Zauważono, że wszystkie wskaźniki zaangażowania interpersonalnego w bliskim związku łączyły się dodatnio z wymiarami wsparcie i zobowiązania rodzinne oraz szacunek. Uzyskany wynik wskazuje na związek przejawiania takich zachowań, jak udzielanie wsparcia, troszczenie się o związek, o partnera/kę oraz poczucie szacunku do relacji z większym zaangażowaniem się w relację romantyczną (Janicka i Szymaczak, 2017). Rozpatrując związki między familizmem a wskaźnikami komunikacji afektywnej i empatii, zauważono występowanie licznych zależności. Rezultaty otrzymane na wymiarze wsparcie i zobowiązania rodzinne korelowały dodatnio ze wskaźnikiem wsparcia i komunikacji niewerbalnej, ogólnym wskaźnikiem komunikacji afektywnej, przyjmowaniem perspektywy i empatyczną troską. Wyniki na wymiarze indywidualizm łączyły się dodatnio z empatyczną troską. Z kolei ujemne związki między wymiarami familizmu, tj. szacunek i materializm, wystąpiły odpowiednio z przyjmowaniem perspektywy, empatyczną troską i wskaźnikiem osobistej przykrości oraz z przyjmowaniem perspektywy. Uzyskane rezultaty znajdują potwierdzenie w wielu innych badaniach, wskazujących na znacząco rolę komunikacji i empatii w udzielaniu wsparcia społecznego (Kaźmierczak i in., 2007; Wałęcka-Matyja, 2020b; Wałęcka-Matyja i Krawczyk, 2022). Tym samym potwierdzono założenia przedstawionej hipotezy 3. Z uwagi na korelacyjny charakter badań nie obliczono rzetelności bezwzględnej (test-retest), co warto sprawdzić w przyszłych badaniach.

Ostatnia z przedstawionych hipotez dotyczyła zróżnicowania w zakresie wymiarów familizmu w grupach wyróżnionych ze względu na zmienne demograficzne. Dotychczasowe badania opisywały ich występowanie (Wałęcka-Matyja, 2024; Wałęcka-Matyja i Janicka, 2021; Wałęcka-Matyja i Banach, 2022), nie pozwalając jednocześnie na uchwycenie jednorodnego obrazu. W przedstawionych badaniach ujawniły się istotne statystycznie różnice w nasileniu wymiarów familizmu w grupach wyodrębnionych ze względu na następujące kryteria: płeć, posiadanie rodzeństwa i wiek. Tym samym hipoteza 4 została potwierdzona.

W niniejszych badaniach stwierdzono, że w grupie mężczyzn ujawniły się istotnie wyższe wyniki na wymiarach szacunek i materializm niż w grupie kobiet. Natomiast średnia wartość wyników na skali indywidualizm była istotnie statystycznie wyższa w grupie kobiet. W innych badaniach otrzymane rezultaty także wskazują na istotnie statystycznie wyższą średnią wartość rezultatów na wymiarze sukces materialny i osiągnięcia w grupie mężczyzn niż w grupie kobiet (Wałęcka-Matyja i Janicka, 2021). Nowsze badania potwierdzają wyższe nasilenie wyników na wymiarze indywidualizm w grupach kobiet niż mężczyzn, a także występowanie innych różnic międzypłciowych. Mężczyźni uzyskali istotnie wyższe wyniki średnie na wymiarach szacunek, religia oraz sukces materialny i osiągnięcia (Wałęcka-Matyja, 2024).

Stwierdzono występowanie zróżnicowania w zakresie wymiarów familizmu w grupach wyróżnionych ze względu na kryterium posiadania rodzeństwa. Rezultaty na wymiarach wsparcie i zobowiązania rodzinne oraz indywidualizm były istotnie statystycznie wyższe w grupie osób, które miały rodzeństwo. Z kolei w grupie osób, które nie miały rodzeństwa, istotnie statystycznie wyższa była średnia wartość wyników otrzymana na wymiarze materializm. Spójne z ustaleniami przedstawionymi w niniejszej pracy wyniki otrzymano w zakresie zróżnicowania wymiarów familizmu w grupach wyróżnionych ze względu na wiek. Zauważono, że osoby należące do grupy znajdującej się w przedziale wiekowym 36–60 lat uzyskiwały istotnie statystycznie wyższe wyniki na wymiarach szacunek i wsparcie rodzinne niż osoby z młodszego grupy (18–35 lat) (Wałęcka-Matyja i Janicka, 2021). W innych badaniach porównawczych stwierdzono wyższe nasilenie wymiarów familizmu, tj. szacunek, wsparcie rodzinne, indywidualizm oraz sukces materialny i osiągnięcia w grupie osób znajdujących się w przedziale wieku 36–54 lata niż w grupie osób młodszych (18–35 lat) (Wałęcka-Matyja, 2024). Uzyskane istotne różnice międzygrupowe częściowo potwierdzają trafność teoretyczną SF v.2.0.

Na bazie uzyskanych wyników istotną kwestią wydaje się sformułowanie ogólnej konkluzji w odniesieniu do zmian zachodzących w wartościach rodzinnych. Współcześnie ludzie doświadczają licznych, wymagających adaptacji zmian życiowych. Przykładowo bardzo powszechne są rozwody, sytuacje zmiany lub utraty pracy czy występowanie chorób, co sprawia, że nastawienie wspólnotowe wydaje się częściowo rozwiązywać problem pomocy członkom rodzin znajdujących się w trudnych

sytuacjach. Należy jednak mieć na uwadze podwójny wzorzec familizmu w rozumieniu, że może on być wartością chroniącą jednostkę, a także że wysokie nasilenie tej wartości może przyczyniać się do doświadczania zaburzeń w zakresie zdrowia psychicznego. Tym samym uzasadnienie znajduje umiejscowienie systemu rodzinnego w obszarach innych systemów społecznych (por. teoria ekologiczna Bronfenbrennera) i wskazanie na możliwości korzystania z ich zasobów. Familizm może oddziaływać bowiem na wiele sfer życia, np. edukacji, pracy, zdrowia, radzenia sobie z dyskryminacją, określonymi zachowaniami czy postawami (Wheeler i in., 2021).

Przedstawione rezultaty badań wskazują na dobre właściwości psychometryczne narzędzia do pomiaru familizmurozumianego jako jeden z najistotniejszych czynników chroniących stan zdrowia psychicznego (Cahill i in., 2021; Knight i Sayegh, 2010; Sabogal i in., 1987). *Skala familizmu* może być także przydatna nie tylko w oszacowaniu nasilenia identyfikowania się oraz przywiązania do rodziny, ale także poczucia obowiązku i zobowiązania wobec jej członków. Ma to znaczenie w poszukiwaniu przyczyn doświadczania zaburzeń zdrowia, np. objawów z obszaru somatyzacji. Metoda może być rekomendowana zarówno badaczom, jak i praktykom świadczącym pomoc psychologiczną rodzinom.

Przyszłe badania powinny potwierdzać właściwości psychometryczne *Skali familizmu v. 2.0* w różnych próbach, przy użyciu podobnych i uzupełniających się alternatywnych metod analitycznych. Wyzwania związane z zastosowaniem *Skali familizmu* odnoszą się do badań międzykulturowych, prowadzonych w różnych regionach świata, gdzie odnotowuje się rozbieżności pomiędzy aspektami związanymi ze wsparciem, pozytywnymi aspektami opieki, obciążeniem z nią związanym czy relacjami interpersonalnymi. Szczególnie jest to zauważalne w społeczeństwach kolektywistycznych i indywidualistycznych, gdzie siła oddziaływań rodziny może być słabsza, np. państwa z kręgu kultury zachodniej, lub bardziej znacząca, np. państwa z kręgu kultury wschodnioazjatyckiej i latynoamerykańskiej (Cahill i in., 2021).

BIBLIOGRAFIA

- Aslam, S. (2018). Anxiety and academic achievement of male and female adolescents. *AGU International Journal of Research in Social Sciences & Humanities*, 6, 972–975.
- Bakiera, L. (2006). Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana. Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej. *Roczniki Socjologii Rodziny*, XVII, 101–115.
- Cahill, K. M., Updegraff, K. A., Causadias, J. M., Korous, K. M. (2021). Familism values and adjustment among Hispanic/Latino individuals: A systematic review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 147(9), 947–985. <https://doi.org/10.1037/bul0000336>

- Campos, B., Rojas Perez, O. F., Guardino, C. (2016). Familism: A cultural value with implications for romantic relationship quality in U.S. Latinos. *Journal of Social and Personal Relationships*, 33(1), 81–100. <https://doi.org/10.1177/0265407514562564>
- Christophe, N. K., Stein, G. L. (2022). Facilitating the study of familism across racial/ethnic groups: Creation of the Short Attitudinal Familism Scale. *Journal of Family Psychology*, 36(4), 534–544. <https://doi.org/10.1037/fam0000954>
- Czachowski, S., Terluin, B., Izdebski, A., Izdebski, P. (2012). Evaluating the cross-cultural validity of the Polish version of the Four-Dimensional Symptom Questionnaire(4DSQ) using differential item functioning (DIF) analysis. *Family Practice*, 29(5), 609–615. <https://doi.org/10.1093/fampra/cms016>
- Ellis, M. (2021). The Family in Past Perspective: An Interdisciplinary Exploration of Familial Relationships Through Time. *Childhood in the Past*, 14(2), 201–202. <https://doi.org/10.1080/17585716.2021.1956055>
- Falzarano, F., Moxley, J., Pillemer, K., Czaja, S., J. (2022). Family Matters: Cross-Cultural Differences in Familism and Caregiving Outcomes, *The Journals of Gerontology: Series B*, 77(7), 1269–1279. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbab160>
- Hinojosa, M.S., Zsembik, B., Rittman, M. (2009). Patterns of informal care among Puerto Rican, African American, and White stroke survivors. *Ethnicity Health*, 14(6), 591–606. <https://doi.org/10.1080/13557850903165403>
- Janicka, I., Szymczak, W. (2017). Kwestionariusz Zaangażowania Interpersonalnego – polska adaptacja metody. *Polskie Forum Psychologiczne*, 22(2), 205–218. <https://doi.org/10.14656/PFP20170202>
- Jocson, R. M., Ceballo, R. (2020). Resilience in low-income Filipino mothers exposed to community violence: Religiosity and familism as protective factors. *Psychology of Violence*, 10(1), 8–17. <https://doi.org/10.1037/vio0000216>
- Kasser, T. (2002). *The High Price of Materialism*. MIT Press.
- Każmierczak, M., Plopa, M., Retowski, S. (2007). Skala Wrażliwości Empatycznej. *Przegląd Psychologiczny*, 50(1), 9–24.
- Knight, B. G., Sayegh, P. (2010). Cultural values and caregiving: the updated sociocultural stress and coping model. *The journals of gerontology. Series B, Psychological sciences and social sciences*, 65B(1), 5–13. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbp096>
- Kroczek, P. (2017). Rodzina w polskim systemie prawnym we współczesnych okolicznościach życia. W: P. Kroczek, T. Kornecki (red.), *Rodzina fundamentem społeczeństwa. Aspekt społeczno-prawny* (141–171). Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe.
- Lewenstein, B. (2006). Społeczeństwo rodzin czy obywateli – kapitał społeczny Polaków okresu transformacji, *Societas/Communitas*, 1(1), 163–196.
- Losada, A., Márquez-González, M., Vara-García, C., Barrera-Caballero, S., Cabrera, I., Gallego-Alberto, L., Olmos, R., Romero-Moreno, R. (2020). Measuring familism in dementia family caregivers: the revised familism scale. *Aging & mental health*, 24(5), 784–788. <https://doi.org/10.1080/13607863.2018.1562537>

- Padilla, J., Jager, J., Updegraff, K. A., McHale, S. M., Umaña-Taylor, A. J. (2020). Mexican origin family members' unique and shared family perspectives of familism values and their links with parent-youth relationship quality. *Developmental psychology*, 56(5), 993–1008. <https://doi.org/10.1037/dev0000913>.
- Padilla, J., Updegraff, K. A., McHale, S. M., Umaña-Taylor, A. J., Jager, J. (2022). Longitudinal associations between Mexican-origin youth's relationships with parents, siblings, and friends and individual adjustment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 41(3), 617–644. <https://doi.org/10.1177/02654075221119428>
- Polska Akademia Nauk. (2020). *Kodeks etyki pracownika naukowego*. Wyd. III. <https://www.nauka-pan.pl/index.php/nauka/article/view/877/912>
- Sabogal, F., Marín, G., Otero-Sabogal, R., Marín, B.V., Perez-Stable, E.J. (1987). Hispanic familism and acculturation: What changes and what doesn't? *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 9(4), 397–412. <https://doi.org/10.1177/07399863870094003>
- Sircar, J. K., Mejia, Y. C., Stein, G. L., Plunkett, S. W., Patel, P. (2021). The role of familism pride in maintaining family functioning for Latinx college students. *Journal of Latinx Psychology*, 9(3), 217–231. <https://doi.org/10.1037/lat0000174>
- Son, D., Updegraff, K. A., Umaña-Taylor, A. J. (2022). Familism values and Mexican-origin adolescents' disclosure and secrecy with fathers and mothers. *Journal of Family Psychology*, 36(8), 1296–1305. <https://doi.org/10.1037/fam0000986>
- Steidel, A. G. L., Contreras, J. M. (2003). A new familism scale for use with Latino populations. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 25(3), 312–330. <https://doi.org/10.1177/0739986303256912>
- Stein, G.L., Gonzalez, L.M., Cupito, A.M., Kiang, L., Supple, A.J. (2013). The protective role of Familism in the lives of Latino Adolescents. *Journal of Family Issue*, 36(10), 1255–1273. <https://doi.org/10.1177/0192513X13502480>
- Szlendak, T. (2015). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Wyd. PWN.
- Thomas, P., Liu, H., Umberson, D. (2017). Family Relationships and Well-Being. *Innovation in Aging*, 1, igx025. <https://doi.org/10.1093/geroni/igx025>.
- Updegraff, K. A., McHale, S. M., Whiteman, S., D, Thayer, S. M., Delgado, M.Y. (2005). Adolescent sibling relationships in Mexican American families: Exploring the role of familism. *Journal of Family Psychology*, 19, 512–522.
- Wałęcka-Matyja, K., Janicka, I. (2021). *Rodzina jako wartość. Analiza psychologiczna wartości rodzinnych*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wałęcka-Matyja, K. (2014). Psychometric properties of the polish adaptation of the Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ). *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 16(4), 77–88. <https://doi.org/10.12740/APP/32460>
- Wałęcka-Matyja, K. (2020a). Familism – the concept, measure and importance for mental health. *Psychiatria Polska*, 54(4), 791–806. <https://doi.org/10.12740/PP/108993>
- Wałęcka-Matyja, K. (2020b). Polish version of the Affectionate Communication Index. Preliminary report. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio. Porozumiewanie się, dialog, komunikacja. Ujęcie integralne*, 2(42), 151–164. <https://doi.org/10.34766/fetr.v42i2.262>

- Wałęcka-Matyja, K., Banach, A. (2022). Family values as predictors of the quality of close relationships. *Przegląd Psychologiczny*, 65(1), 43–64. <https://doi.org/10.31648/przegldpsychologiczny.8542>
- Wałęcka-Matyja, K. (2024). Wartości rodzinne i relacja interpersonalna rodzeństw jako predyktory zdrowia psychicznego młodych dorosłych. W: E. Napora (red.), *Badania i pomoc psychologiczna* (31–51). Wyd. Naukowe Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie.
- Wałęcka-Matyja, K. K., Krawczyk, J. P. (2023). Komunikacja afektywna a empatia i wartości rodzinne u młodych dorosłych z rodzin monoparentalnych. *Family Forum*, 12, 57–86. <https://doi.org/10.25167/FF/4789>.
- Wheeler, L. A., Updegraff, K. A., Umaña-Taylor, A. J., Crouter, A. C. (2021). Mexican-origin parents' workplace discrimination and well-being: The roles of familism values, family conflict, and gender. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 27(4), 717–727. <https://doi.org/10.1037/cdp0000483>
- Ziółkowski, M. (2000). *Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego: teorie, tendencje, interpretacje*. Wydawnictwo Fundacji „Humaniora”.